

ЕКОПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАДВИНИЧНА Т.Л., СУПРУН В.О. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 159.922.62

Надбання великого українського поета, художника, громадського діяча, мислителя Тараса Григоровича Шевченка у царині літературної, мистецької та філософської творчості давно доведені і незаперечні. Достатньо вагомими є його напрацювання також у педагогічному напрямку, адже майже у всіх своїх творах він ставить питання про те, якою має бути справжня особистість його сучасника і в підсумку роздумів висновує, що це – обов'язково людина з багатогранними знаннями і високими моральними якостями, спроможна здійснювати осмислений вибір, любить працю, вміє цінувати красиве, величне. Досягти усього цього, на думку національного мислителя, можна лише шляхом належного виховання дітей і юні. Проте назвати Кобзаря визначним психологом, на першій погляд, достатньо важко, хоча детальний та ґрунтовний аналіз його праць дозволяє сучасним науковцям доходити іншого висновку.

Незважаючи на те, що Т. Шевченко за все своє життя не написав жодної праці з психології, він, сам того не підозрюючи, став фундатором нині нового та прогресивного напрямку – *екопсихології*. І пояснити це можна тим, що центральним моментом даного підходу є думка про те, що кожна особистість – своєрідна екопсихологічна система, яка утворює своєрідний внутрішній психологічний “дім”, усі елементи якого “взаємопов'язані, підігнані один до одного” і забезпечують людині “стабільність її духовного світу” [1, с. 43]. До того ж цей напрям наразі активно розробляється цілою низкою вітчизняних та зарубіжних учених (Д.С. Єрмаков, Т.В. Крупа, Ю.Г. Панюкова, А.О. Суханов, Ш.Р. Хисамбеєв та ін.), котрі щонайперше вивчають психологічні проблеми глобальної екологічної кризи, стресогенність соціального довкілля (у тому числі й освітнього), руйнування засадничих положень традиційного родинного виховання тощо.

На нашу думку, протоекопсихологічні схеми та образи чітко описані та обґрунтовані у поетичних творах Т.Г. Шевченка, котрий неодноразово висвітлював питання важливості та пріоритетності впливу різноманітних чинників на розвиток і становлення особистості. Детальний аналіз творчого спадку поета дає підстави стверджувати, що серед основних соціальних агентів, котрі безпосередньо формують осереддя нашого внутрішнього світу є три основних: а) сім'я як осередок нормативно-ціннісного та морально-духовного виховання; б) навчальний заклад та в) соціальне довкілля. Скажімо, використовуючи особливі психотехніки – живу мову, звичаї, традиції, свята народного календаря, писемність, релігію тощо, сім'я забезпечує міцний фундамент фізичного, емоційного, інтелектуального розвитку особистості, формує гендерну та національну ідентичності, сприяє закріпленню ціннісно-орієнтаційної бази, визначення життєвих перспектив, розвитку адекватної самооцінки та ефективної самореалізації молоді людини. При цьому Т. Шевченко чітко розуміє, що модель внутрішньої побудови сім'ї не завжди співпадає із загальноприйнятою, а це, своєю чергою, може породжувати конфлікти і загрожувати порушенням психоемоційного балансу, або й зовсім зруйнувати екопсихологічну систему особистості. Тому, на його думку, основним завданням є розвиток такої власної сімейної психотехніки (як особливого набору засобів і методів взаємодії із довкіллям) яка була б достатньо конкурентоздатною із психотехнікою реального життя, а відтак у її фундамент слушно закласти загальновизнані людські цінності і норми, такі як добро, мудрість, краса тощо. Все це має стати гарантією того, що розвиток внутрішньоінтенційної сутності молоді не піде всупереч цим цінностям.

Спираючись на ці положення, Тарас Григорович віддавав перевагу так званому народному вихованню, основним прийомом якого завжди була праця, милосердя, віра та надія на краще. У повісті “Капітанша” він писав: “Заздрю і завжди заздритиму тобі, щасливий благородний трудівнику”. Зовсім по-іншому поет змальовує поміщицькі сім'ї, де убога мораль згубно впливала на виховання дітей. Затаврував тих аристократок, які безвідповідально ставляться до виховання своїх дітей. Такою є мати-поміщиця із названого твору, яку більше цікавить вбрання, ніж власні діти.

Визначив пріоритетність та важливість сімейного виховання Т. Шевченко одночасно доводить важливість того довкілля, у якому зростає дитина. Спілкування з однолітками та дорослими, ознайомлення з різноманітними соціальними обставинами життя є запорукою зорієнтованості

та адаптованості молоді до складних умов суспільного повсякдення. У повістях “Музика” та “Близнюки” він на яскравих прикладах доводить, що соціальні обставини по-різному впливають на особистісний розвиток дітей, котрі вийшли з однієї сім’ї, та стверджує, що, незважаючи на вроджені індивідуально-психологічні особливості кожного з них, визначальним у їхньому житті все ж стало саме соціальне довкілля, у якому вони опинилися.

Розуміючи, що високорозвинутою і високодуховною особистістю дитина може стати, лише отримавши належну освіту, Т.Г. Шевченко багато уваги приділяє саме аналізу недоліків, які були притаманні тогочасній освітній системі і намагається побудувати власну модель “ідеальної освіти”. В її основі він бачив декілька засадничих положень, а сама доступність, народність, гендерна рівність, світськість та національна зорієнтованість (див. твори “Княжна” та “Буквар Южнорусский”). Так щорічно реформуючи освітню систему, наші сучасники лише руйнують її, а все тому що більшість пропонованих “інновацій” стосуються лише формальної сторони навчально-виховного процесу (кількості та обсягу знань, який щороку збільшується та ускладнюється). Поза увагою залишається основне: те, про що ще у ХХІ столітті писав великий Кобзар, – духовна складова функціонування цілісної екопсихологічної системи особистості, основним орієнтиром розвитку якої має стати особливість менталітету нашого народу. Так, погоджуючись із цілою низкою сучасних науковців (Г.О. Костюк, Г.О. Балл, В.П. Зінченко, М.В. Кларин, С.Б. Кримський та ін.), котрі шукають шляхи виходу із освітньої кризи, яка, на нашу думку, нині набула шокуючих масштабів. А.В. Фурман пропонує власну, ментально зорієнтовану освітню модель, в основу якої і покладені усі вищеозначені шевченківські принципи. Зокрема, він зазначає, що пропонується модель, що названа “модульно-розвивальна система” “істотно збагачує психокультурний зміст національної освіти, гармоніє її з формами і чинниками українського менталітету, спрямована на використання позитивного інноваційного потенціалу як гуманітарної науки, так і шкільної практики, стимулює прогрес українського суспільства..., породжує знаннево-сміслову взаєморозуміння, духовне єднання групового загалу в єдиному культуротворчому процесі, де кожен знаходить свою духовно-практичну нішу соціальної реалізації і власного життєствердного самоудосконалення” [2, с. 112].

Отже, забезпечення стабільності та гармонійності екопсихологічної системи особистості людини залежить від цілого комплексу чинників, серед яких чільне місце займає сім’я, соціальне довкілля та освіта, а тому лише їх єдність та взаємоузгодженість здатна забезпечити порядок у “внутрішньому психологічному домі” кожного із нас.

1. Глотова Г.А. Социальная педагогика, психология и психотехника // Социальная педагогика: теория, методика, опыт исследования. - Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1989. – С. 27–54.

2. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема / Анатолій Фурман // Психологія і суспільство. – 2001. – № 3. – С. 105–144.

3. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2001.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

РЕВАСЕВИЧ І.С. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 159.9

Розглядаючи творчу спадщину Тараса Шевченка у ракурсі сучасності, можна стверджувати, що всі його прозові й поетичні твори наскрізь пронизані глибоким психологізмом і найголовніше – залишаються актуальними й у наш час. “Моє пророцтво безсумнівне” – ці чудові слова Шевченка, на думку С. Чавдарова, свідчать про те, що Кобзар був глибоким мислителем, стежив за досягненнями науки і робив з них філософські висновки [7]. Г. Грабович писав: “Шевченко постає навдивовиж сучасним поетом, що виражає відчуття випадковості існування і його абсурдності, те, до розуміння чого вдалося наблизитися лиш небагатьом його сучасникам, – звісно, поза українською чи російською літературою, – і завдяки цьому належить більше